

การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุไทยตามกรอบปฏิญญาอาเซียนเรื่องผู้สูงอายุ

ศิริลักษณ์ มีมาก

การติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของประเทศไทยใน เรื่องผู้สูงอายุตามกรอบปฏิญญาอาเซียนผู้สูงอายุ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพรวมความก้าวหน้าการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของประเทศไทยในเรื่องผู้สูงอายุตามกรอบปฏิญญาอาเซียนผู้สูงอายุ และเพื่อเสนอประเด็นพัฒนางานด้านผู้สูงอายุของประเทศไทยในระยะต่อไป ในการเตรียมการความพร้อมรองรับสังคมผู้สูงอายุ

สาระและประเด็นที่น่าสนใจจากการศึกษาข้อมูล ดังนี้

ปฏิญญาบรูไนดารุสซาลาม : ว่าด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว

การดูแลผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๕๓ มีเนื้อหาสำคัญในการเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศในการให้การดูแล สนับสนุนผู้สูงอายุในรูปแบบที่เหมาะสมโดยเน้นบทบาทของครอบครัวและชุมชน ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสในการพัฒนาตนเอง และส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุผ่านการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพึ่งพาตัวเอง

ปฏิญญากัวลาลัมเปอร์ : ว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ

การเพิ่มขีดความสามารถของผู้สูงอายุในอาเซียน พ.ศ. ๒๕๕๘ มีเนื้อหาสำคัญในการตระหนักว่าภูมิภาคจำเป็นต้องปรับการดูแลสุขภาพและระบบการสนับสนุนทางสังคมเพื่อตอบสนองความท้าทายที่เกิดขึ้นใหม่ และตระหนักถึงการสร้างเสริมสุขภาพให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรง มีความกระตือรือร้นและสร้างสรรค์ โดยจัดให้มีสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยและเกื้อหนุน เนื้อหาสำคัญของของแถลงการณ์นี้ คือ การส่งเสริมให้ประเด็นเรื่องการสูงวัยอย่างมีคุณภาพให้เป็นระเบียบวาระระดับชาติ โดยเน้นใน ๓ เรื่องหลักดังนี้

- ๑) การดูแลและสุขภาพของผู้สูงอายุ
- ๒) เพิ่มขีดความสามารถทางด้านเศรษฐกิจ
- ๓) การสร้างสภาพแวดล้อมเกื้อหนุนต่อการเป็นสังคมที่ไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง

การสูงวัยของประชากรโลก

ในรอบครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ประชากรโลกได้เพิ่มขึ้นมากกว่า ๔ พันล้านคน โลกมีประชากรครบ ๓ พันล้านคนใน ค.ศ. ๑๙๖๐ ประชากรโลกได้เพิ่มขึ้นถึงหลัก ๗ พันล้านคนในปี ค.ศ. ๒๐๑๑ และเพิ่มขึ้นเป็น ๗,๔๓๓ ล้านคนใน ค.ศ. ๒๐๑๖ โลกของเรามีประชากรประมาณ ๗,๔๓๓ ล้านคน ในจำนวนนี้เป็นประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปประมาณ ๙๒๙ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๒.๕ ของประชากรทั้งหมด มีแนวโน้มว่าประชากรโลกจะมีอายุสูงขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่ประเทศพัฒนาแล้วได้กลายเป็นสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ ไปแล้วทุกประเทศ ประเทศกำลังพัฒนากำลังมีอายุสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศได้กลายเป็นสังคมสูงอายุแล้ว และหลายประเทศกำลังจะกลายเป็นสังคมสูงอายุในไม่ช้า

การสูงวัยของประชากรอาเซียน

ใน ค.ศ. ๑๙๙๙ เมื่ออาเซียนมีสมาชิกครบ ๑๐ ประเทศ อาเซียนมีประชากรรวมกัน ๕๑๘ ล้านคน โดยมีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปเป็นจำนวน ๓๘ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๗.๓ ของประชากรทั้งหมด

ใน ค.ศ. ๒๐๑๖ อาเซียนมีประชากรรวมกัน ๖๓๙ ล้านคน โดยมีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ๖๑ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๙.๖ ของประชากรทั้งหมด

สถานการณ์สูงวัยของประชากรไทย

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ประชากรไทยเพิ่มช้าลงอย่างมาก เมื่อ ๕๐ ปีก่อน ประชากรไทยเคยเพิ่มด้วยอัตราที่สูงกว่าร้อยละ ๓ ต่อปี แต่ปัจจุบัน อัตราเพิ่มประชากรได้ลดลงต่ำลงเหลือเพียงร้อยละ ๐.๕ ต่อปีเท่านั้น

- ๑) สัดส่วนประชากรสูงอายุใกล้ถึงร้อยละ ๒๐ ของประชากรทั้งหมด
- ๒) ผู้สูงอายุจะมีมากกว่าเด็กเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์
- ๓) “ประชากรรุ่นเกดล้าน” กำลังเคลื่อนเข้าสู่กลุ่มประชากรสูงอายุ
- ๔) ประชากรยิ่งอายุสูงยิ่งเพิ่มเร็ว
- ๕) ลำพูน ลำปาง แพร่ มีดัชนีการสูงวัยสูงสุดในประเทศ

การขยายอาศัยของผู้สูงอายุไทย

การอยู่อาศัยของผู้สูงอายุมีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ คนที่อยู่ด้วยกันในครัวเรือนของผู้สูงอายุอาจเป็นได้ทั้งภาระและผู้ดูแลของผู้สูงอายุ ปัจจุบันครอบครัวไทยได้เปลี่ยนรูปแบบไปมาก ไปจนถึงครัวเรือนที่คนเดียวอาศัยอยู่ หรืออยู่ด้วยกันกับคนที่ไม่ใช่ญาติพี่น้องจนไม่อาจเรียกว่าเป็น “ครอบครัว”

- ๑) ในปี ๒๕๕๙ ขนาดครัวเรือนไทยเหลือเพียง ๓ คน
- ๒) ผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังในเขตเทศบาลมีมากถึงร้อยละ ๑๐
- ๓) สัดส่วนผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น
- ๔) สภาพแวดล้อมภายในบ้านมีผลต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ

สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ

- ๑) หนึ่งในสามของผู้สูงอายุมีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน
- ๒) บุตรยังเป็นแหล่งรายได้ของผู้สูงอายุแต่ก็ลดลงอย่างมาก
- ๓) ร้อยละของผู้สูงอายุที่ยังทำงานเพิ่มสูงขึ้น

สถานการณ์ทางสุขภาพของผู้สูงอายุ

การสำรวจสุขภาพประชาชนโดยการตรวจร่างกายพบว่า โรคที่มักพบในผู้สูงอายุ ได้แก่

- ๑) โรคความดันเลือดสูง
- ๒) โรคเบาหวาน
- ๓) โรคข้ออักเสบ/ข้อเสื่อม
- ๔) โรคถุงลมโป่งพอง/หลอดลมปอดอุดกั้นเรื้อรัง โรคหลอดเลือดหัวใจตีบ โรคกล้ามเนื้อหัวใจหาย
- ๕) อัมพาต

การเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้สูงอายุ : ประเด็นความรู้ทางวิชาการที่สนับสนุนทางเลือกเชิง

นโยบาย

- ๑) นิยามสังคมสูงอายุที่พึงประสงค์
- ๒) ขยายการเข้าถึงบริการอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม
 - สถานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนระหว่างผู้สูงอายุสิทธิบัตรทองและสวัสดิการราชการซึ่งเกี่ยวพันกับสภาพการอยู่อาศัยโดยลำพังและการเข้าถึงบริการโดยสารดังกล่าวข้างต้น
 - วิธีการและอัตราชดเชยค่าบริการให้แก่สถานพยาบาลแตกต่างกันระหว่างสิทธิสวัสดิการข้าราชการ และสิทธิบัตรทอง จนส่งผลให้รายจ่ายค่ารักษาพยาบาลต่อคนต่อปีประเภทแรกมากกว่าสองมากกว่าสามเท่า

นอกจากที่กล่าวมา เื่อนไขอื่นที่อาจเกี่ยวข้องกับการเข้าถึงบริการของผู้สูงอายุ ได้แก่

- ๑) วิธีจัดบริการของสถานพยาบาลโดยให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ โรงพยาบาลศรีนครินทร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่นเป็นตัวอย่างโรงพยาบาลที่จัดส่งช่องทางด่วนสำหรับผู้สูงอายุ จัดรถเข็นรับส่งผู้สูงอายุ จัดห้องน้ำเฉพาะ จัดบริการแบบเบ็ดเสร็จ ณ ตำแหน่งเดียวในโรงพยาบาลแก่ผู้สูงอายุ
- ๒) การใช้ประโยชน์จากสถานพยาบาลเอกชน
- ๓) การจัดบริการกึ่งเฉียบพลัน (Intermediate Care) เพื่อปิดช่องว่างระหว่างการดูแลคนไข้ในที่มีภาวะเฉียบพลัน

ระบบบริการอย่างบูรณาการ

การดูแลผู้สูงอายุอย่างบูรณาการในระยะยาวเชื่อมโยงบริการในสถานพยาบาลไปจนถึงบ้าน ผู้สูงอายุโดยทีมสหวิชาชีพ อย่างไรก็ตาม หลังจากรัฐบาลเริ่มดำเนินนโยบายการพัฒนาาระบบดูแลระยะยาวด้านสาธารณสุขสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงในพื้นที่

บริการเจ็บป่วยเฉียบพลันและบริการโรคเรื้อรัง

การดูแลรักษาผู้สูงอายุในระยะเจ็บป่วยเฉียบพลันเป็นประเด็นที่ยังมีโอกาพัฒนาได้อีกมาก

การดูแลระยะสุดท้ายและการดูแลประคับประคอง (End-Of-Life and Palliative Care) ศูนย์ฟื้นฟูในชุมชนช่วยให้ผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยเข้าถึงบริการได้ง่ายขึ้น

ประเทศไทยทุกวันนี้มีความตื่นตัวอย่างมากในเรื่องสังคมสูงอายุซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการดำเนินงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ของประเทศไทยในระยะที่ผ่านมา การดำเนินงานที่ผ่านมาเป็นการวางรากฐานที่ดีในการสนับสนุนความเป็นอยู่ที่ดีของ ผู้สูงอายุ อันเป็นหัวใจสำคัญของปฏิญญาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ทุกฉบับ อย่างไรก็ตามการดำเนินงานในเรื่องการปรับเปลี่ยนทัศนคติของสังคมต่อผู้สูงอายุ การให้โอกาสผู้สูงอายุได้พัฒนาตัวเอง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ในการพัฒนาประเทศ และการเน้นบทบาทของครอบครัวและชุมชน ยังคงเป็นประเด็นท้าทายสำหรับประเทศไทย นอกจากนี้ นโยบายหรือมาตรการต่างๆ ต้องไม่ลืมการสร้างความตระหนักในการเตรียมความพร้อมของประชากรวัยทำงานในปัจจุบันที่จะกลายเป็นผู้สูงอายุต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุของประเทศไทยตามกรอบปฏิญญาอาเซียนใน

จากการศึกษา แนวคิด กฎหมาย นโยบาย ยุทธศาสตร์ แผนและมาตรการที่สำคัญด้านผู้สูงอายุตามกรอบปฏิญญาอาเซียน เรื่องผู้สูงอายุ ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอเพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุของประเทศไทยตามกรอบปฏิญญาอาเซียนในระยะต่อไป ดังต่อไปนี้

๑. ยกกระดับและพัฒนาศูนย์ ASEAN Centre on Active Ageing and Innovation (ACAI)

ให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาและบุคลากรด้านผู้สูงอายุ ในระดับภูมิภาคนี้ รองรับการเป็นเจ้าภาพอาเซียนและรองรับการเข้าสู่สังคมสูงอายุ ของกลุ่มประเทศอาเซียน

๒. ส่งเสริมพัฒนาความร่วมมือกับองค์กรข้ามสาขาในระดับอาเซียน เพื่อสร้างและพัฒนานวัตกรรมทางวิชาการ และแนวปฏิบัติที่ดี เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของผู้สูงอายุ

๓. ส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนที่ใกล้ชิดกับภาคประชาสังคม ภาคเอกชน สมาคมผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุ อาทิ ส่งเสริมชมรมผู้สูงอายุ หรือศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ ให้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับตำบล เพื่อสร้างเครือข่ายที่เป็นหุ้นส่วนการพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุระดับพื้นที่

๔. ส่งเสริมการดำเนินงานและการแลกเปลี่ยนงานวิจัยและการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุระดับ
อาเซียน เพื่อพัฒนาเป็นกรอบความร่วมมือและนโยบายของกลุ่มประเทศอาเซียน

๕. พัฒนาสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วม ที่ครอบคลุมทุกมิติ เพื่อเพิ่มโอกาสให้ผู้สูงอายุ
เข้าถึงสิทธิโดยเสมอภาคทั้งในเรื่อง การจ้างงาน กิจกรรมทางสังคม การดูแล